

Prof. zw. dr hab. Tomasz Węclawowicz

Kraków, maj 2021

Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego,

Wydział Architektury i Sztuk Pięknych

Recenzja pracy doktorskiej mgr Marka Wawrzkiewicza

pt. **Rozwój historycznych metod konserwacji zabytków kamiennych w aspekcie technicznym i estetycznym na przykładzie konserwacji renesansowego frontonu budynku bramnego Zamku Piastów Śląskich w Brzegu,**

napisanej pod kierunkiem promotora prof. Ireneusza Płuski

na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki

Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie.

Podstawa opracowania:

- **Pismo nr WKRIDS-530-1/2005 z dnia 30.04.2021, Przewodniczącego Rady ds. Stopni Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, prof. dra hab. Krzysztofa Tomalskiego.**
- **Umowa o dzieło w w/w sprawie.**
- **Tekst dysertacji mgra Marka Wawrzkiewicza pt. *Rozwój historycznych metod konserwacji zabytków kamiennych w aspekcie technicznym i estetycznym na przykładzie konserwacji renesansowego frontonu budynku bramnego Zamku Piastów Śląskich w Brzegu*, Kraków 2021, (ss. 217, w tym ponad sto**

rysunków i fotografii).

- **Streszczenie i angielskojęzyczny abstract w/w dysertacji (po 5 stron).**
- **CV Doktoranta (ss. 9).**
- **Opinia promotora, prof. zw. dra hab. Ireneusza Płuski o w/w rozprawie doktorskiej oraz o dorobku naukowym i konserwatorskim Doktoranta (ss. 4).**

•

• ***

•

Doktorant postawił przed sobą trudne zadanie, gdyż podjęty przez niego temat jest poniekąd prekursorski. Historyczny rozwój metod konserwacji zabytków kamiennych na przykładzie nawet pojedynczego zabytku – budynku bramnego zamku w Brzegu – w okresie wielu dziesięcioleci wieku XIX, a zwłaszcza XX, stanowi ogromny materiał badawczy. W rezultacie powstała rozprawa, która łączy w sobie wiele dziedzin: historię, historię sztuki, materiałoznawstwo, a także metody i technologie konserwatorskie. Dlatego też rozprawa mgra Marka Wawrzkiwicza jest opracowaniem ważnym, a przy tym bardzo wnikliwym, o charakterze profesjonalnego studium.

Układ pracy jest klasyczny. Rozpoczyna ją *Wstęp*, w którym Doktorant referuje cel pracy i uzasadnienie przyjętego układu rozdziałów oraz ich zawartości (s 9-12). Następnie w dwu kolejnych rozdziałach: *Zamek w Brzegu* i *Zamek Renesansowy* (s. 13-49) obszernie referuje historię zamku ze szczególnym uwzględnieniem przemian budynku bramnego i jego manierystycznej dekoracji (s. 38-49).

Istotną częścią dysertacji jest rozdział trzeci: *Zniszczenia-Ruina-Odbudowa* (s. 51-191) trafnie łączący przyczyny i skutki. Obejmuje okres przeszło dwóch stuleci, w czasie których zamek ulegał zniszczeniom wojennym jak i degradacji powodowanej częstymi zmianami funkcji. W tym czasie dokonywano jednak prowizorycznych napraw i remontów kamieniarki budynku bramnego, niezbyt udanych, warunkowanych ówczesnymi technologiami i postawami estetycznymi. Najważniejszy merytorycznie jest tu piąty podrozdział (3.5): *Prace konserwatorskie w latach 1961-2002*, gdzie doktorant bardzo wnikliwie omawia kolejne etapy działań renowacji kamieniarki, stosowane technologie i ich estetyczne rezultaty.

W *Podsumowaniu* (s.193-196) dysertacji Autor streszcza dzieje konserwacji zamku skupiając się na relacjach między inicjatywami podejmowanymi przez dawne (pruskie) urzędy konserwatorskie a osiąganymi efektami estetycznymi. Natomiast referując prace konserwatorskie z ostatnich trzydziestu kilku lat Doktorant zwraca uwagę na przemiany w technologii, zwłaszcza w tzw. segmencie chemii konserwatorskiej, dzięki którym w ostatnim etapie prac, realizowanych przez Doktoranta, można było osiągnąć zadowalające efekty.

Koncepcja pracy jest trafna i konsekwentnie przeprowadzona. Zwięzłe przywołanie dziejów zamku w rozdziałach pierwszym i drugim jest ważne dla przypomnienia historycznej rangi zabytku i jego artystycznej klasy. Zwraca uwagę rzetelna kwerenda źródeł pisanych i ikonograficznych: obszerne cytaty z dawnych opisów zabytku i przegląd zachowanej ikonografii, dokumentujące kolejne etapy przemian.

Rozdział trzeci natomiast, jak było powiedziane, wyczerpująco referuje przyczyny i skutki: stopniową degradację i sposoby jej przeciwdziałania przez przeszło 200 lat. Ze względu na zmieniające się technologie, postawy estetyczne, koncepcje i doktryny konserwatorskie można by ten obszerny rozdział podzielić na dwa. Pierwszy objął by czas od wieku XVIII do II Wojny Światowej (podrozdziały 3.1., 3.2., 3.3.), a drugi – zniszczenia wojenne i działania remontowe oraz konserwatorskie do lat współczesnych (podrozdziały 3.4., 3.5.). Niezaprzeczalnie kontekst historyczny odgrywa tu znaczącą rolę. Czym innym bowiem były planowane remonty, renowacje i rekonstrukcje w okresie stabilizacji politycznej państwa pruskiego, a czym innym złożone problemy odbudowy i konserwacji w konsekwencji bezprecedensowych zniszczeń po 1945 roku. W istocie cały blisko 60-letni okres powojenny to jeden wieloetapowy proces powojennej odbudowy.

Doktorant trafnie wyróżnia bliższy współczesności okres prac konserwatorskich w latach 1961-2002 (podrozdział 3.5.). Jest to blisko połowa całego rozdziału trzeciego: 63 strony ze 140. Narracja jest tu prowadzona odmiennie, bardziej szczegółowo niż w poprzednich partiach. Spośród wielu zachowanych dokumentacji konserwatorskich z owego okresu Doktorant przytacza wiele cytatów dotyczących stanu zachowania zabytkowych elementów oraz metody i technologie podjętych działań. Ta część jest także bogato ilustrowana archiwalnymi fotografiami ukazujących stan kamieniarki przed i po konserwacji. Obszerne przypisy i podpisy pod fotografiami uzupełniają informacje głównego tekstu.

Doktorat nie wyodrębnił tytułowego aspektu estetycznego w odrębnym rozdziale, lecz uwagi o przemianach estetycznych zamieszczał

sukcesywnie w toku narracji, także w obszernych przypisach. Zwrócił m.in. uwagę, że pierwotnie w elewacji budynku bramy wykorzystywano różne rodzaje piaskowca o nieco zróżnicowanej wzajemnie kolorystyce i przypomniał, iż zgodnie z estetyką nowożytną kamieniarka bramy była w całości polichromowana a miejscami złocona. Z kolei w pierwszej połowie wieku XX, kiedy dawne polichromie nie były już czytelne, przy flekowaniu ubytków i wymianie zerodowanych elementów nie scalano ich kolorystycznie. Natomiast współcześnie, od wielu już lat, walory estetyczne szczęśliwie zdominowały tzw. prawdę materiału i scalanie kolorystyczne jest warunkiem jedności artystycznej zabytku.

Prezentacja tak ogromnego materiału: tekstów historycznych oraz dokumentacji zabytkowych detali z kolejnych faz konserwacji stanowiła poważne i ryzykowne wyzwanie, lecz rezultat jest ze wszech miar pozytywny: praca jest dobrze skonstruowana, przejrzyste i logiczne. Tematy poruszane w kolejnych rozdziałach i podrozdziałach układają się w całość logiczną kompozycyjnie: od przywołania dziejów zamku do szczegółów technologicznych. Wykład jest spójny, prowadzony ładną, potoczystą polszczyzną, oparty o bogaty materiał zabytkowy, archiwalny i bibliograficzny, w którym Autor porusza się swobodnie. Rzetelnie i w sugestywny sposób opisuje partie zamku przywołując we właściwych miejscach tekstu liczne ilustracje a opisy i analizy są wnikliwe i rzetelne.

Rolą recenzenta jest przedstawienie wszystkich uwag i wątpliwości, nawet przy tak jednoznacznie pozytywnej pracy jak niniejsza. Tu pojawia się pewien kłopot, albowiem poza jedyną wątpliwością terminologiczną nie sposób Doktorantowi zarzucić innych uchybień. Nawet literówek jest niewiele. Owa wątpliwość dotyczy używania określenia stylowego

„renesansowy” odnośnie stylistyki kamieniarki bramy. Istotnie, w literaturze dawniejszej i we współczesnej, lecz popularnej zamek w Brzegu jest nazywany „renesansowym”. Budynek bramny wzniesiony jednak został w połowie wieku XVI. W terminologii historii sztuki i historii architektury to okres stylowy Manieryzmu, albowiem od lat międzywojennych tragedia *Sacco di Roma* z roku 1527 została przyjęta jako umowna cezura między Renesansem a Manieryzmem. Jednakże nie tylko daty są tu decydujące. Znacząca jest koncepcja *horror vacui* czytelna w elewacji budynku bramnego z nadmiarem ornamentyki. Ornamenty te są zresztą odległe od klasycznej kaligrafii wzorów renesansowych – są zdecydowanie manierystyczne. Budowniczy i przypuszczalny autor dekoracji budynku bramy Jakub Parr (*nota bene* rówieśnik znanego z atyki krakowskich Sukiennic manierysty Jana Marii Padovana) być może pochodził z Mediolanu a najpewniej kształcił się już na wzornikach manierystycznych.

Całość rozprawy: tekst wraz z ilustracjami, powinna zostać koniecznie opublikowana z poprawioną terminologią i uzupełniona o indeksy. Można też rozważyć przed drukiem, czy wyodrębnienie tytułowego aspektu przemian estetycznych w odrębnym podrozdziale nie rozbije zwartego toku narracji. Zebrany przez Doktoranta materiał historyczny i zaprezentowane analizy i wnioski będą niezwykle użyteczne informacją dla przedstawicieli innych dyscyplin nauki przede wszystkim historyków, historyków architektury, historyków sztuki a przede wszystkim konserwatorów dzieł sztuki.

Uważam, że przedstawiona do recenzji dysertacja mgr Marka Wawrzekiewicza spełnia warunki stawiane pracom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

30.05.2021

Tomasz Węclanowicz